

JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHISINING KASBIY FAOLIYATGA DEONTOLOGIK TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

*Akramova Gulxayo Mexriddin qizi,
Buxoro davlat universiteti "Sport nazariyasi va metodikasi" kafedrası
o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyatga deontologik tayyorgarligi va uning o'ziga xos jihatlari xususida ilmiy-nazariy, metodik fikr boradi. Deontologik ta'lim axloqiy xulq-atvorni targ'ib qilish va shaxslarning turli kontekstlarda to'g'ri axloqiy qarorlar qabul qila olishini ta'minlashning muhim vositasidir: o'qituvchining deontologik tayyorgarligi o'qituvchilarni tayyorlashning hal qiluvchi jihati bo'lib, o'qituvchilarning o'z talabalari oldidagi axloqiy burch va mas'uliyatini bajarishga yaxshi tayyorgarlik ko'rishlariga yordam beradi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, o'qituvchi, kasbiy kompetensiya, deontologik tayyorgarlik.

Deontologik tayyorgarlik - bu shaxsni qaror qabul qilish jarayonida axloqiy qoidalar va burchlarga rioya qilishga o'rgatishga qaratilgan mashg'ulot turi. Deontologik axloq - bu xatti-harakatlarning oqibatlaridan qat'i nazar, ularning o'ziga xos to'g'ri yoki noto'g'riligini ta'kidlaydigan axloqiy nazariya. Ushbu nazariyaga ko'ra, axloqiy harakat qilish uchun shaxslar tomonidan muayyan burch va axloqiy majburiyatlarga rioya qilish kerak. O'qitish kontekstida bu o'qituvchilarning o'qituvchilarga hurmat va hurmat bilan munosabatda bo'lish, inklyuziv va xavfsiz ta'lim muhitini ta'minlash va akademik halollikni qo'llab-quvvatlash kabi muayyan axloqiy mas'uliyat va majburiyatlarga ega ekanligini anglatadi..

Deontologik trening odatda odamlarga axloqiy tamoyillar va xulq-atvor qoidalarini o'rgatish va turli vaziyatlarda axloqiy qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishni o'z ichiga oladi. Bu tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va axloqiy qarorlar qabul qilish jarayonlarini o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin.

Deontologik trening turli kontekstlarda, jumladan, biznes, sog'liqni saqlash va huquqni muhofaza qilish organlarida qo'llanilishi mumkin. U ko'pincha odamlarga o'zlarining kasbiy rollarida axloqiy majburiyatlarini tushunishlariga yordam berish va murakkab va qiyin vaziyatlarda axloqiy qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berish uchun ishlatiladi.

O'qituvchilik kasbining deontologiyasi bo'yicha ko'plab olimlar va tadqiqotchilar tadqiqot olib borishgan va bu mavzuni o'rganuvchi ko'plab tadqiqotlar va nashrlar mavjud. Jumladan:

Etien Venger-Trayner: Venger-Trayner ta'lim nazariyasi va ijtimoiy ta'lim tizimlari loyihachisi bo'lib, u ta'limdagi amaliy jarayonlar bo'yicha keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. U o'qitishning axloqiy jihatlari va o'qituvchilarning axloqiy va kasbiy shaxsiyatlarini rivojlantirishning ahamiyatini o'rganadi.

Sharon Todd: Todd Maynooth universiteti (Irlandiya) pedagog olim, uning tadqiqotlari ta'limdagi axloqiy masalalarga, jumladan, o'qituvchilarning deontologik mas'uliyatiga qaratilgan. U o'qitishda g'amxo'rlik etikasi va axloqiy ta'lim muhitini yaratishning ahamiyati haqida ko'plab ilmiy maqolalarning muallifi.

Daniel Tröhler: Tröhler Avstriyaning Vena universiteti professori, uning tadqiqotlari ta'limning tarixiy va falsafiy asoslarini o'rganadi. U o'qituvchilarning axloqiy mas'uliyati, jumladan, o'qituvchilarning kasbiy mahoratining ahamiyati va

sinfda axloqiy qarorlar qabul qilish muammolari haqidagi tadqiqotlari mavjud.

Pol Standish: Standish London Universiteti (Buyuk Britaniya) ta'lim falsafasi professori bo'lib, uning tadqiqotlari ta'limning axloqiy jihatlariga, jumladan, o'qituvchilarning axloqiy mas'uliyatiga qaratilgan. U o'qituvchilik kasbining deontologik tabiati va axloqiy majburiyatlarni boshqa kasbiy talablar bilan muvozanatlash muammolari haqida ko'p yozgan.

Monika Teylor: Teylor Buyuk Britaniyaning Sautgempton universitetining pedagog olimi. Ta'limning axloqiy jihatlarini, jumladan, o'qituvchilarning o'quvchilari o'rtasida axloqiy rivojlanishni ta'minlashdagi mas'uliyatini o'rganadi. U o'qituvchining kasbiy faoliyatidagi axloqiy ong va mulohaza yuritishi samarali natijalarga olib kelishini ta'kidlaydi.

Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda o'qituvchilik kasbida deontologik yondashuv muhim hisoblanadi.

O'qituvchining deontologik tayyorgarligi o'qituvchilarni o'z o'quvchilari oldidagi axloqiy burchlari va mas'uliyatlariga o'rgatish va rivojlantirishni anglatadi. Ushbu trening o'qituvchilarning o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarida va o'qitish amaliyotida axloqiy qoidalar va tamoyillarga amal qilish muhimligini singdirishga qaratilgan.

O'qituvchining deontologik tayyorgarligi xilma-xillikka hurmat, adolat, halollik, halollik va mas'uliyat kabi bir qator axloqiy masalalar bo'yicha treningni o'z ichiga olishi mumkin. O'qituvchilar, shuningdek, sinfda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan axloqiy dilemmalar, masalan, o'z qadriyatlarini va e'tiqodlari va o'quvchilari o'rtasidagi qarama-qarshiliklar yoki o'qituvchi o'quvchilarning noto'g'ri xatti-harakatlari yoki axloqsiz xatti-harakatlariga duch keladigan vaziyatlarni hal qilish bo'yicha o'qitilishi mumkin.

O'qituvchining deontologik tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega, chunki o'qituvchilar o'z o'quvchilarining axloqiy rivojlanishini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Talabalar nafaqat o'qitiladigan narsadan, balki o'qituvchilari tomonidan ko'rsatilgan namunadan ham o'rganadilar. O'z axloqiy burchlariga puxta tayyorgarlik ko'rgan o'qituvchilar axloqiy xulq-atvorni namuna qilib, o'z o'quvchilariga mas'uliyatli, axloqli fuqarolar bo'lib yetishishiga yordam beradi.

Deontologik tayyorgarlik boshqa fanlar o'qituvchilari uchun bo'lgani kabi jismoniy tarbiya o'qituvchilari uchun ham muhim ahamiyatga ega. Darhaqiqat, jismoniy faollik va xarakter rivojlanishi o'rtasidagi chambarchas bog'liqlikni hisobga olsak, o'quvchilarning axloqiy va axloqiy rivojlanishida jismoniy tarbiya o'qituvchisining o'rni alohida ahamiyatga ega.

Jismoniy tarbiya o'qituvchilari uchun deontologik mashg'ulotlar muhimligining bir necha sabablari:

Axloqiy xulq-atvorni modellashtirish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'z o'quvchilari uchun namunadir. Axloqiy xulq-atvorni modellashtirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarda hurmat, halollik va mas'uliyat hissini rivojlantirishga yordam beradi. Bu sinfda va maktabdan tashqari hayotda yaxshi xulq-atvoriga aylanishi mumkin.

Talabalarning xavfsizligi va farovonligi: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari jismoniy faoliyat davomida o'quvchilarning xavfsizligi va farovonligini ta'minlashga mas'uldirlar. Bu xavfsiz va inklyuziv muhitni yaratish, tegishli jihozlar va jihozlar bilan ta'minlash va o'quvchilarni mashg'ulotlarga jismonan tayyorligini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Adolat va tenglik: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari barcha o'quvchilarga, ularning

qobiliyat darajasi, jinsi, irqi va boshqa xususiyatlaridan qat'i nazar, adolatli va teng munosabatda bo'lishlari kerak. Bu barcha o'quvchilarning jismoniy faollik bilan shug'ullanishi uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash, baholash va baholashning ob'ektiv mezonlar asosida bo'lishini ta'minlash demakdir.

Kasbiylik: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quvchilar, hamkasblar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarida yuqori darajadagi professionallikni saqlashga mas'uldirlar. Bu maxfiylikni saqlash, manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik va kasbning axloqiy me'yorlariga rioya qilishni o'z ichiga oladi.

Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'zlarining axloqiy majburiyatlarini bajarishga puxta tayyorgarlik ko'rishlari hamda o'quvchilari uchun xavfsiz va inklyuziv ta'lim muhitini ta'minlashlari uchun deontologik tayyorgarlik zarur.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyatga deontologik tayyorgarligining mohiyati o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlashda axloqiy tamoyillar va me'yorlarni qo'llash qobiliyatidir. Bu tayyorlik o'qituvchining axloqiy masalalardan xabardorligini va talabalar, hamkasblar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan o'zaro munosabatlarida axloqiy ko'rsatmalar va standartlarga rioya qilishga tayyorligini o'z ichiga oladi.

Deontologik tayyorgarlik bir nechta asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi, jumladan:

Axloqiy tamoyillarni tushunish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari hurmat, halollik, adolatlilik, mas'uliyat kabi axloqiy me'yorlarni va bu tamoyillar ularning kasbiy faoliyatiga qanday tatbiq etilishini mukammal tushunishlari kerak.

Axloqiy me'yorlarni qo'llash: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari xavfsizlik, inklyuziya, baholash va baholash va professionallik kabi sohalarida o'z ishlarida axloqiy me'yorlarni qo'llashlari kerak.

Axloqiy muammolarni hal qilish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quvchilar, hamkasblar yoki ota-onalar bilan ishlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan axloqiy dilemmalarni aniqlay olishlari va hal qilishlari kerak.

Axloqiy xulq-atvorni modellashtirish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'z talabalari va hamkasblari uchun axloqiy xulq-atvorni namuna qilib, axloqiy tamoyillar va standartlarga sodiqliklarini namoyish etishlari kerak.

Doimiy kasbiy rivojlanish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari axloqiy masalalarni tushunishlarini yaxshilash va eng so'nggi axloqiy ko'rsatmalar va standartlardan xabardor bo'lish uchun doimiy kasbiy rivojlanish bilan shug'ullanishlari kerak.

Xulosa qilib aytganda, jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyatga deontologik tayyorgarligining mohiyati o'qituvchining o'quvchilar, hamkasblar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan ishlashda axloqiy tamoyillar va me'yorlarni qo'llay olishidir. Bu tayyorgarlik jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'z o'quvchilari uchun xavfsiz, inklyuziv va axloqiy ta'lim muhitini ta'minlash uchun zarurdir.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisini kasbiy faoliyatga deontologik tayyorlashda quyidagi asosiy yo'nalishlarga e'tibor qaratish lozim:

Axloqiy tamoyillar: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari halollik, halollik, adolatlilik, mas'uliyat, hurmat va inklyuzivlik kabi axloqiy tamoyillarni chuqur tushunishlari kerak. O'qituvchilar ushbu tamoyillarni talabalar, hamkasblar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan kasbiy faoliyatida qo'llashlari kerak.

Talabalarning xavfsizligi va farovonligi: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari jismoniy faoliyat davomida o'quvchilarning xavfsizligi va farovonligini ta'minlash bo'yicha o'qitilishi kerak. Bu xavfsiz va inklyuziv muhitni yaratish, tegishli jihozlar va jihozlar bilan ta'minlash va o'quvchilarni mashg'ulotlarga jismonan tayyorligini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Adolat va tenglik: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari qobiliyat darajasi, jinsi, irqi yoki boshqa xususiyatlaridan qat'i nazar, barcha o'quvchilarga adolatli va teng munosabatda bo'lishga o'rgatilgan bo'lishi kerak. Bu barcha o'quvchilarning jismoniy faollik bilan shug'ullanishi uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash, baholash va baholashning ob'ektiv mezonlar asosida bo'lishini ta'minlash demakdir.

Kasbiylik: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quvchilar, hamkasblar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarida yuqori darajadagi professionallikni saqlashga tayyorlanishi kerak. Bu maxfiylikni saqlash, manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik va kasbning axloqiy me'yorlariga rioya qilishni o'z ichiga oladi.

Axloqiy dilemmalar bilan shug'ullanish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari o'quvchilar, hamkasblar yoki ota-onalar bilan ishlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan axloqiy dilemmalarni aniqlash va hal qilish bo'yicha o'qitilishi kerak.

Uzluksiz kasbiy rivojlanish: Jismoniy tarbiya o'qituvchilari axloqiy masalalarni tushunishlarini yaxshilash va eng so'nggi axloqiy ko'rsatmalar va standartlardan xabardor bo'lishlari uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish bilan shug'ullanishlari kerak.

Xulosa o'rnida keltirish zarurki, jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy faoliyatga deontologik tayyorgarligi axloqiy xulq-atvorni rivojlantirishga va o'qituvchilarning o'z talabalari, hamkasblari va boshqa manfaatdor tomonlar oldidagi axloqiy majburiyatlarini bajarishga yaxshi tayyorgarlik ko'rishlarini ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

8. Bakhodir Mamurov. Scientific basis of the acmeological approach to the process of training and education. <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/348>

9. Ma'murov, B., & Xamrayev, I. (2021, March). PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL TRAINING OF UNIVERSITY TEACHERS IN THE CONTEXT OF EDUCATION OF ADULTS. In Конференции. https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0,5&cluster=8267210249750400293

10. В И Кравчук, ББ Маъмуров, КК Кобилжонов. Воспитание и спорт. <http://213.230.96.51:8090/files/ebooks/Jismoniy%20tarbiya%20va%20sport/FIZICHESK%D0%90YA%20VOSPIT%D0%90NIE%20I%20SPORT.pdf>

11. Маъмуров, Б. Б., & Хамраев, И. Т. (2020). Субъективные особенности ценностного отношения студенток к специальным тестам «АЛПОМИШ» и «БАРЧИНОЙ». In Педагогическое образование: вызовы XXI века (pp. 417-421). <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=1813447085392371526>

12. Ma'murov, B. B. (2019). Forming Future Teachers' Competence in Educational Process Design based on Acmeological Approach. Eastern European Scientific Journal, (1). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=_aXmRXUAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=_aXmRXUAAAAAJ:UebtZRa9Y70C

13. Мамуров, Б. (2019). Физическая активность и развитие интеллекта человека. Педагогическое образование и наука, (6), 132-134. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=_aXmRXUAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=_aXmRXUAAAAAJ:4T0pqqG69KYC

14. Mamurov, B. B. (2017). Forming Skills of Academic Process Design for Future Teachers and Methods of Determining Its Quality. Eastern European Scientific Journal, (1), 156-159. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=_aXmRXUAAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&alert_preview_top_rm=2&citation_for_view=_aXmRXUAAAAAJ:hqOjcs7Dif8C